

KIRKÉ SZIGETÉN

Bonifacio védett öble

A Circeo-fok

Kirké szövőszékét otthagya
(méreg)italal üdvözli Odüsszeuszt (Kr. e. IV. századi váza)

Homérosz korában a görögök „együtt éltek” az istenekkel. „Pletykálgattak” róluk és a viselt dolgairól, pontosan úgy, ahogy ma a híres emberekkel kapcsolatosan tesszük mi is. Abban az időszakban született a görög mitológia. Az ókori görögök számára természetes

dolog volt, hogy ha valakinek a hazatértét az istenek nem akarták, akkor az bárhogy igyekezett is, nem juthatott haza – míg csak meg nem szabadult valahogy az átoktól.

Az odüsszeuszi hajórajra sziklát zúdító laisztrügon

„Menj a szigetről gyorsan, legnyomorultabb ember! Isteni törvény tilt befogadni, vagy útra vezetni azt, kit az égbeliek boldog szíve ennyire gyűlöl; menj, mert hisz bizonyára haragjuk vert ide vissza.”

(X. ének. 72–75. sor)

5. rész

Odüsszeusz és társai másodszor is elhagyták hát Aioliót (Ustica szigetét), miután oda visszaverte őket a vihar az „otthoni földeknek” vélt itáliai partoktól, a szigeten pedig a szelek ura nem fogadta be, nem fogadhatta be a hajósokat az előbbi idézetben olvasható nyomós ok miatt. A flotta ezt a szakaszt kivéve – a tengerész szemével – mindvégig logikus útvonalat követett: egy-egy helyszínről valamennyi alkalommal Ithaka felé indult útnak. Most először nem, ám az útirány meghatározásakor az akkori emberek gondolkodásmódját kell alapul vennünk, azaz számításaimból az isteneket és haragjukat sem „hagyhattam ki”. Az isteni átok miatt választotta Odüsszeusz is ez esetben a Lámosz vára felé vezető útvonalat:

„Onnan [Usticáról] Előrehajóztunk hát, keseregve szívünkben.

S lelkük lankadozott az erős evezésben, azonban mert balgák voltunk, nem akadt, ki hazánkba segítsen. Mégis hat napon át éjt nappá téve hajóztunk, aztán megláttuk Lámosz meredekfalú várát,”

(X. 77–81.).

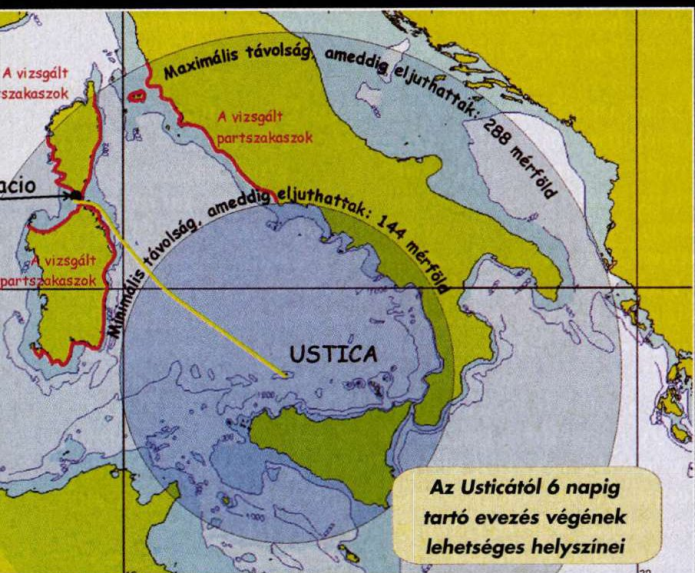

A TÖRTÉNET

Az Odüsszeia X. éneke vérbeli akciósztori: kalandok, gyilkosságok, mészárlás, horror és szex peregre követik egymást. Az *Aiolos* szigetről tett kényszerű „returatazást” a legénység kapzsi kíváncsiságának köszönheték. Hamar követte a szörnyű bűnhődés. Miután *Aiolos* a zsákból kiengedett szelektől visszasodort hajójajt mérgeesen továbbzavarta, az hatnapos evezéssel a *laistrügonok* földjére ért, s ott egy látszólag remek kikötőre lett. A sziklakkal körülvárt, tengertől védett öbölbe egyedül az óvatos Odüsszeusz nem vitte be a hajóját, és így került el a pusztulást. Az öbölben kikötött flottára a gigászi természetű helybeliek azonnal rárontottak, és a sziklákról hajigált kövekkel szétzúzták őket: „haldoklók jaja, szétmorzsolts bárkák recsegése, /mint halakat, szigonyozták őket a csűf lakomához”.

Az egyetlen megmaradt hajó *Aiaié* szigetére menekül, ahol a több hónapos *Kirké-idill* szakítja meg az utazást. Odüsszeusz *Hermész*től kap ellenmérget és „kezelési utasítást” *Kirkéhez*, így hősünk és disznóból visszaváltoztatott társai *napról napra*, egész kerek évig ültek és lakomáztak, hogy feledjék a szörnyűségeket – mindeközben hajójuk egy barlangban dokkolt.

(A szerk.)

Bonifacio jellegzetes sziklái a várral

Erről a helyről még a következőket tudjuk meg:

„Ott a remek kikötőbe kerültünk, melyet egészen körbekerít mindkétoldalt meredekfalú szikla, és egymással szemben előreszőkő fokok őrzik nyílását, úgyhogy nagyonis szűk ott a bejárás, s ottan az íveltoldalu többi hajó behajózott. S bent az öböl mélyén, közel egymáshoz, kikötöttek bárkaink, mivel ott sohasem duzzadt fel a hullám, sem kicsikét, se nagyon, s a nyugodt víz színe fehérlett;” (X. 87–94.).

Lamosz = Bonifacio

Merre is indulhattak Usticáról? Dél felé bizonyára nem, hiszen ott volt Szicília a látóhatáron, s különben is: abból az irányból jöttek. Kelet felé szintén nem, az tiltott iránynak bizonyult, mivel onnan verte vissza őket a vihar az átok miatt. Számukra tehát csak a nyugati és az északi irány maradt. Hat

nap és hat éjjel eveztek, majd kikötöttek a laisztrügonok földjén (a bolyongások 84. napján). Ez idő alatt legalább 144 tengeri mérföld távolságra hajózhattak, de legfőljebb 288 tengeri mérföldet tehettek meg. Az Ustica köré írt két kör különbsége kijelöli azt a területet, ahova eljuthattak. Tovább szűkíthetjük a lehetséges helyszínek térségét, ha csak az említett nyugati és északi iránynak megfelelő tartományokat vesszük figyelembe, valamint ha a további eseményekkel is számolunk: Odüsszeusz hajója Lámosztól Kirké szigetére menekült. Ez a helyszín minden bizonnyal északabbra volt, mint a később érintett szirének szigete, a Szkülla és a Kharüdisz. Eszerint Lámosz vára csak Szardínián vagy Korzikán meg legfőljebb (kisebb valószínűséggel) az Appennini-félszigetnek Nápolytól Piombinóig tartó partszakaszán létezhetett.

Kirké, amint Odüsszeusz legénységét disznóvá változtatta
(német fametszet 1495-ből)

A hajózási térképeken megkerestem azokat a mély öblöket, amelyekre igaz lehetett az, hogy sziklafalak szegélyezik, biztonságos, védett kikötő, szűk, meredek sziklás bejárat. Szardínián nyolc, Korzikán kettő és a kevésbé esélyes olasz partokon szintén két ilyen helyet találtam. Ezeket az Admiralty Pilot és az *Italian Water Pilot* (a hivatalos angol és az olasz hajózási útmutató) leírásai alapján kielemeztem, és csak kettő – a szardíniai öböl, valamint Bonifacio – maradt vissza.

Régebben több alkalommal is bejártam hajón Szardíniát és Korzikát. Akkor még föl sem sejtett bennem, hogy Odüsszeusz is erre járhatott, ezért nem is ilyen szemmel néztem a két sziget partjait. Most viszont fennakadt a szűrőn Porto Cervo, Poltu Qualtu és Porto Pozzo a szardíniai Smaragd-parton, valamint a már említett Bonifacio Korzikán. Emlékeim alapján eleve Bonifaciót tartottam a legesélyesebbnek. Nem lehet elfelejteni meredek fehér sziklafalait, szűk és eldugott tengeri bejáratát! Expedíciónkkal mindazonáltal bejártuk mind a négy lehetséges helyszínt. A szardíniai öblöket sorra el kellett vetnem, és már nagyon vártam Korzikát. Bonifacio pontosan 240 tengeri mérföldre van Usticától északnyugatra, tehát a másfél csomóval

haladó hajó a hetedik nap elérheti. Valóban mindenféle szelektől és viharoktól védett, mély, zegzugos öble van, 60 méter magas sziklafalakkal „megerősítve”. Olyan páratlan hely, amelyet minden tengerész – aki csak egyszer is arra járt – megjegyyez magának. Az Admiralty Pilot így ír róla: „Bonifacio kikötője természetes menedék, kitűnő horgonyzóhely kishajók számára. Meredek sziklák szegélyezik a bejáratát.” Ott „soha nem duzzad fel a hullám”, ideális kikötő, mindamellett mégis tökéletes csapda ahhoz, hogy a szárazföldről támadó ellenség könnyen megsemmisítsen akár egy egész hajórajt.

Odüsszeusz valamit sejtett, mert hajóját a bejáratnál kint hagyta „ott az öböl szélén, sziklához kötve kötéllal”. Az elővigyázatosság nem volt hiábavaló, mert másnap:

„jöttek a roppant laisztrügonok már minden irányból, rengetegen, nem is emberek, inkább szörnyű gigászok. Sziklatetőkről embernagy köveket hajigáltak;”

(X. 119–121.).

S mit tett eközben az óvatos Odüsszeusz?

„...én kiragadtam a combom mellől jóhegyű kardom, elvágтам vele barna hajómon a tatköteléket, S társaimat buzdítva, parancsot adtam azonnal, dőljenek ők a lapátnak jól, hogy megmeneküljünk;... És a hajóm, örömiinkre, kiért a habokra a roppant szirtek alól; de a többiek együtt mind odavesztek.”

(X. 126–132.)

Ez az óriási veszteség azonban két előnnyel is járt az életben maradók számára. Az istenek – reményeik szerint – a sok-sok ithakai elpusztításával kielégítették bosszúvágyukat, s a túlélők talán már mentesülhetnek az átok további hatása alól, így most már végre hazafelé indulhattak.

Ennek a kalandnak az volt a másik dramaturgiai előnye, hogy Odüsszeusz ügyesen teljesítette a többi tizenegy hajóval való elszámolás „kötelezettségét”, hiszen olyan lényekkel került kapcsolatba, akik sokkal hatalmasabbak voltak nála. Így ő azzal, hogy legalább egy hajót megmentett, valójában győztesként került ki ebből a katasztrófából. Ne feledjük, hogy Odüsszeusz saját magát a következő szavakkal jellemzi majd Pénélopénak:

„Sok hazugot mondott, mi olyan volt, mint az igazság”

(XIX. 203.)!

„Merre bukik le a földresugárzó”?

A laisztrügonoktól megfutamodva Aiaiéra, Kirké szigetére vetették a hullámok hősünket. Erről a hajószakasról nem sokat tudunk meg az eposzból. Nem tudjuk: vitorláztak-e vagy eveztek, ám egyszer csak odaértek. Maga az út eseménytelen volt:

„Onnan [Lámosz várától] előrehajóztunk hát, keseregre szívünkben, mert örömet éltünk, de derék fiakat veszítettünk.

S Aiaié szigetére kerültünk ekkor; ott él széphaju Kirké, félelmes, zengőszavu isten,”

(X. 133–136.);

„Ott egy partfokhoz kanyarodtunk csendbe hajónkkal, alkalmas kikötőbe,...”

(X. 140–141.).

Odüsszeusz sokkolt lelkiállapotukat és bizonytalan helyzetüket így jellemzi:

„... keletet, nyugatot nem tudva ülünk itt,
nem tudjuk, hogy merre bukik le a földresugárzó
nap, s hogy merről kél:...” (X. 190–192.);

„... szétnéztem imént, felkúszva a sziklatetőre,
s láttam, hogy sziget ez, s a határtalan ár koszorúzza;
és laposan fekszik. ...” (X. 194–196.).

A hely azonosításához két fontos támpontot kapunk Homérosztól:

„Kirké völgynek ölén épült házára találtak,” (X. 210.)

„... vonjuk a szárazföldre a bárkát,
és barlangba tegyük be a fölsterelést meg a kincset;...” (X. 423–424.).

Odüsszeuszek tehát a Trójától számított 88. napon, összesen eddig úgy 2000 tengeri mérföldnyi hajózás után megérkeztek Aiaiéra. Nem tudjuk, hogy az előző helyszínről milyen irányba és mekkora távolságra jutottak, s a hajózási viszonyokról is csak azt tudjuk, hogy szélszállásos időben érkeztek meg. Valószínűleg eveztek. Egy kikötésre alkalmas, szirtekkel szegélyezett öbölben állhattak meg. Mivel magától Homérosztól nem kaptam információt az érkezési területre vonatkozóan, kiindulásul megvizsgáltam, hogy az ókorban mit tartottak Aiaiének. Sztrabón a Geographikában erről így ír: „... majdnem szigetet alkotó hegy a tenger és a mocsarak között. Van egy kis városkája, Kirké temploma, Athéné oltára, és még valami csészét is mutogatnak, ami állítólag Odüsszeuszé volt. Közben van a Storasz folyó [a mai L' Astura] és azon egy kikötőhely.” Ez a mocsaras területtel körülvett hegy a Circeo-fok, amelyet az Appennini-félszigettől egy 25–30 kilométer széles lapály választ el. Láttam a tenger felől és a szárazföldről is: messziről mindkét oldalról szigetek látszódnak. A hegy meredek falú, csak két völgye van. A déli völgyben található a Sztrabón által említett St. Felice di Circeo város, a hegy közepén pedig a nyugatra néző Valle Caduta.

Nincs régészeti bizonyíték arra, hogy valamelyik völgyben Odüsszeusz korában palota állt volna (fekvése alapján én az utóbbi helyen építettem volna házat magamnak). Ellenben ezen a vidéken még a római időkben is dívott a vadak úrnőjének kultusza; ez a nő szelídített vadállatok között élt. Talán Kirké volt az első vagy az egyik úrnő?

„... háza között meg oroszlánok, hegyi farkasok éltek,
melyek az ő bűvös mérgétől lettek azokká.” (X. 212–213.);

„... hosszú farkuk csóválva megálltak.
Mint az ebek hizelegnek uruknak, ...” (X. 215–216.).

További megerősítés reményében kerestük azt a barlangot, amely alkalmas arra, hogy a felszerelést és Odüsszeusz hajóját benne tárolják. Bejártuk a hegyen lévő tizenhárom nagyobb barlangot, és megállapítottuk, hogy csak a két völgy közötti lévő Grotta della Capre lehetett afféle természetes „hajógarázs”. A padlója ma 4–5 méterrel van a tengerszint fölött, hossza 50–60, szélessége 30, magassága pedig

RAJBAN HAJÓZNI

Még a mai korszerű navigációs eszközökkel és rádióval felszerelt hajók világában is problémát okoz akár két hajón *rajban* hajózni, ha kitör a vihar. A nagy hullámmás miatt nem tudják egymást megközelíteni, és nem tud az egyik a másiknak segítséget nyújtani. Ilyenkor minden hajó egyedül marad. Tavaly ősszel a 14,5 méteres *Monával* és az expedíciós hajóval, a 15,5 méteres *Albatrosszal* egy közös oktatótúrárt vezettem az *Adrián* (az *Adria* biztonságos, zárt beltenger a *Földközi-tengerhez* képest). Jókora – 60–75 kilométeres – szél fújt, 2–2,5 méteres hullámokat keltve. (Az Odüsszeusz-expedíció ideje alatt Málta közelében hasonló szélben 7–8 méteres hullámokon hajóztunk!) A két hajó nagyon hasonlított egymáshoz, mégis másként viselkedtek, másként sodródtak és másként vitorláztak. Bizony nagyon sokszor előfordult, hogy csak a radaron láttuk a másik hajót, és csak a rádióhullámokon tudtunk kapcsolatba lépni egymással, hogy egyeztetessük további útirányunkat. Az odüsszeuszi hajók is hasonló problémákkal küszködtek, de nem volt radarjuk és rádiójuk. Ezért én valószínűtlennek tartom, hogy a Maléa-foktól Djerbaig és az olasz csizma rüsztyjétől az Usticaig tartó viharban – éjjel is sodródva és a túlélésért küzdve – a flotta együtt maradhasson. Úgy gondolom, hogy Bonifacióba már *legfőljebb hat hajó* érkezett meg.

V. T

20 méter lehet. Legnagyobb meglepetésemre a padlója olyan sík, mint egy sportpálya. (Ha építenem kellene egy hajógarázst, akkor az éppen ilyen volna.) Odüsszeusz ebbe a barlangba vitethette be hajóját a Kirkénél eltöltött egy (?) év idejére. Ez a barlang majdnem félúton van a két völgy között.

A fáradt Odüsszeusz

Valójában mi is történhetett ott? Három hónapja voltak már úton, s a tizenkét hajóból tizenegyet elveszítettek. Még nem heverhették ki e csapást: „... keseregve szívünkben, mert örömet éltünk, de derék fiaikat veszítettünk”. Testileg-lelkileg megtörttek, és közeledett az őszi viharok ideje. Odüsszeusz elfáradt, nem akart továbbindulni, ezt jelentik rezignált szavai: „keletet, nyugatot nem tudva ülünk itt”. Egy tapasztalt hajós ezzel azt mondja: „*már azt sem tudjuk, hol áll a fejünk*”. Odüsszeusz ilyen sokkolt állapotban jobbnak látta, hogy itt maradjon, biztonságos helyen várva ki a téli viharokat.

A tartózkodás időtartamáról a következőket tudjuk meg:

„és miután eltelt az az év, évszakra az évszak,
hónap a hónap után sorvadt el a hosszú napokkal, ...” (X. 469–470.).

Ez a várakozás ésszerűen nem tarthatott egy évig, hanem csakis a következő hajózási idény kezdetéig: késő tavaszig vagy kora nyárig. És akkor...

„... az isteni vízre kivontuk a bárkát,
árbocot is raktunk bele, vásznat a barna hajóra...” (XI. 2–3.);

„... s ültünk: szél meg a kormányos vitték csak a bárkát.
Rajta egész napon át feszesen duzzadt a vitorla.” (XI. 10–11.).

VASS TIBOR

(Következik: Hádész birodalma)